KŐRIS EMIL: VAKMELEG

A könyv „szerzője vidéki tanító. Túl van már negyvenedik életévén. Nem ez az első írása, de még egy sora sem jelent meg nyomtatásban" — ennyit mond szűkszavúan a fülszöveg az íróról. De bennünket végül is a mű érdekel.

1849. augusztus 13-a. A vesztett debreceni csata után Borgói Tamás századával délnek halad, semmi összeköttetése, híre. A kapitányban egyre kínzóbb a bizonytalanság; teste-lelke már békét szomjúhozik, agyában emlékek, gondok, kétségek kavarognak. Borgói Tamásban már csak a felelősség lelkiismerete és a legénység „Kossuth-reménye" él, ez tartja foglyul, emiatt kénytelen paranccsal dönteni, kimerültsége, fájdalmas fáradtsága talán Júdássá tenné a babitsi „legyen vége már" értelemben. Szinte jólesik neki, hogy nincs összeköttetése, hogy pihenőt kényszerül vezényelni a századnak (lovak, emberek rászolgáltak), míg valami bizonyosat megtud. Legalább addig nem kell éreznie a bizonytalanságbani parancsolás felelősségét, legalább addig *ember* lehet, és nem *katona*. Nem gyávaságról, megalkuvásról van itt szó — csak beléfáradásról, megérthető emberi érzésállapotról. És ez az ember, aki mindenre gyanakszik, mindenben kételkedik, szinte hitetlenné vált — a mű végén, mint gerillavezér áll a század élére, pedig tudja a megváltoztathatatlan igazságot: hogy a szabadságharc elveszett, Világosnál Görgey letette a fegyvert. Honnan ez az „önmegváltódás", ez a mindenre elszántság, ez az újracselekedtető pálfordulás? Ezt fejti, boncolja, vizsgálja a könyv, lélektani elemzéssel. Mondhatni klasszikus szabályok övezik egységgé az írást: egy hely (kivétel a Gyulára merészkedő Bozóky hadnagy földerítése) — a mályvádi erdészház, huszonnégy óra: kora reggeltől kora reggelig, egy cselekmény — ha ugyan ezt a látszólagos cselekménynélküliséget lehet annak nevezni: hisz, noha a szabadságharcról van szó (amelyről annyi kardcsörgést, ágyúdörgést olvastunk-hallottunk már), de a regényben egy öngyilkos fegyver dörrenésén kívül más „harci esemény" nem játszódik a szemünk előtt. Itt alszanak a legények, gulyást főznek, Borgói tejet iszik, sült almát eszik, Bozóky kétszer is megfürdik nagy tócsát hagyva maga után, esznek háromszor is „fenséges falatokat", beszélgetnek, eresz alá húzódnak a kitörő vihar elől és kémlelnek. Nyugalom van, ahogy mondani szokták: békebeli. A kezdet is szinte „ideális": hajnal, jóleső fürdés a folyóban, a lovak isznak-legelnek, a legények frustokolnak. A feszültség bőrön érezhető megjelenése inkább csak a vihar egyre elkerülhetetlenebb közeledésében szimbolizálódik, a bénító hőség, a pattanásig „táguló" levegő, az ítéletet meghozó „vakvihar" leírásával.

Tehát nem *regényről* van itt szó, jobban illenék rá a *dráma, drámai szituáció* műfajmegjelölés. Ez a tény viszont már kötelező megformálási föladatokat követel.

Másik alappillérnek érzem a szélsőségesség egyidejű meglétét: a szabadságharcban hatalmas hadsereg — itt egyetlen század; Szenczy Kolos — aki mindenét áldozta volna a győzelemért, és öngyilkos lesz; Bozóky hadnagy örökkön torzót sejtető alakja, vagy Borgói Tamásé, aki tehetetlenségében valószerűtlen reményt kohol. De — mint említettem — a szereplő időjárás is ezt ötvözi szimbólumba.

Arról szándékkal nem szólok, hogy miként „váltja meg önmagát" Borgói — ahhoz az egész művet kéne elmesélnem. Viszont szólni akarok ennek a föladatnak a sikerességéről, illetőleg eredményéről. Jó regény — tiszta, világos, megbonthatatlan. Főként a szerkezeti fölépítés természetadta összeforrottsága tartja erős kézben a mondanivalót. Az ötlet, ti., hogy összbenyomású képet adni egy nagy sorsfordulóról úgy, hogy a közismert tények ne befolyásoljanak — illetve az egész szabadságharc valósága (a „totum") hogyan jelenítődik meg egy század harcok utáni reménytelen, tehetetlen hányódásában (a „pars"-ban) —, szerencsésen oldódott meg a regényben. A lélekábrázolás, a feszültségfokozás stádiumai világosak — néha szinte túlon-túl is, majdnemhogy receptszerűek itt-ott. Azt a rutint sejteni az írásból — hogy az írónak „nem ez az első írása", de az sajnos kitűnik, hogy még „egy sora sem jelent meg nyomtatásban" — azaz, kellő mértékben nem ismeri objektívan az írás önállóságát, öntörvényét. Persze ez mind szépséghibákban bukkan csak föl.

Általában az írás egyik legnagyobb erénye — ítéletem szerint — a *hitelesség,* úgy mint ember-, történelem-, társadalom- és népismeret. De az írás nem csupán *hiteles,* hanem *valószerű* is — azaz általános, aktualizálható, mégsem olcsó parabolatörténet. Föladattal útnak indított történelmi regény — méghozzá jó regény, akkor is, ha kifogásaimat kénytelen-kelletlen el kell mondanom. (Mindenesetre nagy mű lehetőségét érzem benne — kár, hogy már nem lehet rajta dolgozni.)

A hibák jelenlétét bizonyos túlbuzgóságban vélem fölfedezni. Nem súlyos probléma ez, de szembeszállt-bogár bosszúságú nüansz. A fülszöveg „kiérlelt stílusművészt" propagál — ez igaz is annyiban, hogy ennek minden biztató nyoma megvan a könyvben. A stílus valóban tiszta, szűkszavú, lényeget mutatni akaró, valamelyest filmszerű (ez utóbbit nem mindig éreztem egyetlen, legjobb megoldásnak). De sok helyütt lel az ember túlírtságot, magyarázást vagy akaratlanul ferdült „eredetiséget", ami az egyéni stílus kialakításakor az erőltetettség kérdőjelezhető hasznát eredményezte csupán. Általában jelzők egymást kiegészítő halmozásakor vagy jelző határozóval megerősített kapcsolatakor, illetve szinonim fogalmak hellyel-közzel nem megfelelő alkalmazásakor érezni ezt a túlírtságot. S talán nem ártott volna, ha még fegyelmezettebb, „szűkebb" lett volna a terjedelem.

Összefoglalón: jó könyv, jó regény — szépséghibákkal. A második mű — bízom benne — kétséget kizáróan bizonyítani fog. *(Magvető Könyvkiadó 1970.)*

ÖRDÖGH SZILVESZTER

VERS

BIHARI SÁNDOR: MINDEN NAP ÉLNI

„Minden nap élni", fölébredni s közben az emberi evidenciákat verstémává avatni: lehet költői modorosság, banalitás, lehet a realitások előtti alázat, és lehet az igényes ábrázolás feladata. Bihari Sándor diáriumköltészetében tulajdonképpen ezek a hajlamok és törekvések mind kapnak egy-egy hangot vagy árnyalatot. A születés és halál közötti esetlegességeket körülveszi szemlélődéssel, a párhuzamokra-ellentétekre fogékony alkat reflexióival: „Micsoda szerencse, nem-szerencse — szeszélye lett törvényszerű —, hogy ideszülettem, ebbe — az időbe, mely veled lett drága és keserű?" *(Magyarországi futamok).* Majd ugyanaz a gondolat, az ismétléssel is jellemezve szerzőjét: „Véletlenül költő és véletlenül magyar, — de mégis törvényszerint így — tiéd, amit a közhely-mindenség s az agy kavar — a bölcsőtől a sírig."

Nyugodt meditációval értelmezni akarja a kinti-benti történéseket és a jelenségekből kiolvasható tanulságot önmaga szándékaival egyeztetni: „A mértéktelen örömök kora után — lejárt a mértéktelen szomorúságé. — Készül a délből a délután —, magányosan, kitartón, míg az árnyék — fényesedni kezd s jégcsap-fehérségű lesz a *halánték.*"

Ha a fölmutatás aktusát elégtelennek érzi, tágabban fogalmaz. Ilyenkor hosszabb lesz a vers, mint valóságos tartalma: *A hegy, a szél, a ragyogás, Száz sor a megváltásról.* Élete térképén külön földrész a szerelem, amely „szikrázó csonttal" hajlik „torkig jégben álló" életéhez. Bihari Sándor azt a magunk szerelméből kinövő, ambivalens érzelmet írja le sokfelől közelítve, amelyben győzni se, elbukni se lehet, csak viselni próbáltatásait, ünnepelni fogyhatatlan csodáit, himnuszt énekelni hozzá, aki által végbemegy az önkiteljesítés mindig-új szertartása: *Ítélet, Magdolna, A számlák.*

A költő spektrumának kitágítását a látványosabb kozmikus összefüggések álmetafizikai irányába kissé szándékoltnak, erőltetetten teljességre törekvőnek érezzük. Célba venni azt, „amiért aki élt, már néhányszor belepusztult" — ez sem hálás költői